
Liberaal vrouwen

Haya van Someren-Downer

Strijdbaarheid en bevoegenheid Haya van Someren-Downer

door Sylvia Bakker

Tijdens de algemene vergadering in Groningen werd Haya van Someren-Downer op 28 maart 1969 gekozen tot de eerste vrouwelijke voorzitter van een Nederlandse politieke partij: de VVD.

In haar eerste rede maakte Haya meteen duidelijk waar de VVD wat haar betreft stond: senator Harm van Riel en zij hadden geen enkel politiek vertrouwen ‘in lieden die een in sympathie gedrenkt begrip tonen voor totalitaire, andersdenkenden onderdrukkend regimes, of dat nu het regime is van Mao, Castro, Franco of Ulbricht. Voor ons maakt dat geen verschil, voor hun

slachtoffers trouwens ook niet’ (Korthals Altes 1980, 100). Ze blikte vooruit op de toekomst van Nederland en sprak over de snelle technologische vooruitgang, de toenemende automatisering en het groeiend verkeer. De computer kon de binding van de kerk niet vervangen, hield Haya haar partijgenoten voor, maar het liberalisme kon geïnspireerde oplossingen bieden voor de dag van morgen en de toekomst van de jeugd.

In april 1969 stond de nieuwe partijvoorzitter voor de Zeelandbrug bij de Oosterschelde voor de opname van een filmpje in

de zendtijd voor politieke partijen. Daarin spreekt zij gedurende tien minuten tot het Nederlandse volk en vertelt dat zij als nieuw gekozen partijvoorzitter ontevreden en ongerust is: ‘Er wordt nog wel gedebatteerd over het verhogen van de welvaart en een betere verdeling van die welvaart, maar ik heb weleens het gevoel dat de Nederlandse politiek steeds bezig is met details te regelen, en dat we in feite met elkaar niet weten waar we heen gaan.’

Ze vervolgt: ‘En u weet, ontwikkelingen op technisch gebied gaan zo enorm snel, dat we toch wel op hele korte termijn zullen moeten weten wat we met die nieuwe technieken aanvatten en wat dat gaat betekenen voor de mens. En dan de jeugd. We klagen over jeugdproblemen maar wat doen we, we bouwen grote flatblokken met parkeerplaatsen in nette witte lijnen waar kinderen niet mogen ballen.’

Wie was Haya?

Haya Downer werd geboren in 1926. Ze bezocht van 1938 tot 1946 het Barlaeus-Gymnasium in Amsterdam en ging daarna geschiedenis en wijsbegeerte studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Zij ergerde zich aan de naar haar mening ‘betweterige linkse docenten en studenten’ en stapt in 1948 over naar de Vrije Universiteit waar zij in beide vakken in 1953 het kandidaatsexamen aflegde (Van Veldhuijzen 2013).

In 1959 trad van Someren toe tot de VVD-fractie en met 32 jaar was ze het jongste vrouwelijke Kamerlid tot dan toe.

Als woordvoerder onderwijs verzetste ze zich heftig tegen de onderwijshervormingen die beslag moesten krijgen in de Mammoetwet van minister Cals, één van de belangrijkste politieke thema’s in de jaren zestig. Haar hele leven blijft Haya hameren op het belang van goed onderwijs. Ze stelt vast dat het op een verkeerde wijze opleiden van een generatie tot een halve eeuw ellende leidt, dat zonder kennis de democratie infantiliseert en ze verkondigt een geloof in de mogelijkheden van onderwijs als breekijzer in de maatschappij (Van Zanen 1994).

“... Haya stelde dat het op een verkeerde wijze opleiden van een generatie tot een halve eeuw ellende leidt, dat zonder kennis de democratie infantiliseert ...”

Ook in de debatten over het omroepbestel laat zij nadrukkelijk van zich horen. De VVD wenste het verzuilde omroepbestel open te breken en ruimte te creëren voor commerciële initiatieven. Bij haar eerste toespraak over radio- en televisiebeleid op 2 december 1959 zegt zij dat het volgen van goede series in het bestaande omroepbestel praktisch onmogelijk is. De VVD-politica werd in haar tijd een van de hoofdrolspelers op het politieke toneel en was tot ver over de grenzen bekend: in 1971 zette de Franse Marie Claire haar op de lijst van de vijftig machtigste vrouwen ter wereld.

Vrouw in een mannenwereld

Op het algemeen secretariaat van de VVD werden in 2011 nog een aantal documenten

van Haya van Someren gevonden. Deze zijn later toegevoegd aan haar privéarchief bij het Nationaal Archief. Die stukken bevatten een spreektekst waar veel vrouwen zichzelf tegenwoordig nog in zullen herkennen. Zij heeft de tekst geschreven voor bijeenkomsten van de vrouwen in de VVD op 14 mei 1959 in Zeist en 22 september 1959 in Amsterdam. Over haar periode in de journalistiek vertelt ze daar: ‘Het vak waar ik over ga spreken, de journalistiek, is een mannenvak. En als ik dat zeg dan wil ik daarmee zeggen dat het een vak is dat slechts door een paar procent – en dan zit ik aan de hoge kant – door vrouwen wordt beoefend en verder door mannen.’

“... haar toewijding aan het liberalisme en het beschikbaar stellen van haar begaafdheden aan de VVD berustten, zo schreef Frits Korthals Altes, op een roeping ...”

Ze vervolgt: ‘Wie dus de Wereld van de kranten binnenstap krijgt in volle omvang te maken met de strijd om de emancipatie. Mijn eerste kennismaking met de krantenwereld was met een redacteur van een groot dagblad die me zei: “Vrouwen? Dat is niks gedaan in de journalistiek: u mag komen, maar u zult in een maand mislukken.” Dat was helemaal geen moedgevend begin. Ik kwam daar als enige vrouw en ook buiten de krant bleken er alleen maar mannen te zijn. Dat van die maand is niet uitgekomen. Toen ik die hoofdredacteur later aan deze woorden herinnerde zei hij dat hij dat beslist niet zo gezegd kon hebben. “Hoe

kwam ik op het idee?” Nu dames, ik weet het nog heel goed en ik zal het nooit vergeeten. Waarom zei mijn hoofdredacteur dat? Waarom zegt niet *hij* alleen dat, maar vrijwel *alle* mannen in dit vak? Uit angst? Dat we het misschien beter zullen doen? Het is mogelijk. Ik kan u hier het antwoord niet met zekerheid geven, maar dat van die angst zou wel eens dichtbij de waarheid kunnen liggen. Want wat is het geval, vrouwen zijn niet alleen zonder meer geschikt voor dit vak, zij zijn er *bij uitstek* geschikt voor en zij hebben van nature alles in zich om mannen van gelijke intelligentie en ontwikkeling te slaan.’

In 1965 beviel Haya van haar zoon Bart Jeroen. Het gold als een primeur: niet eerder kreeg een vrouwelijk parlamentslid in Nederland tijdens haar zittingsperiode een kind. De massamedia waren in opkomst en daarmee groeide de journalistieke interesse in de persoon achter de politicus. Door haar ervaring als redacteur bij *De Telegraaf* wist ze heel goed hoe de media werkten. Ze had er geen moeite mee om de belangstelling voor haar privéleven in te zetten voor de VVD. Het lidmaatschap van de Tweede Kamer met zijn onregelmatige werktijden werd desalniettemin een belemmering bij de opvoeding van haar zoon. In 1968 legde Haya daarom het Kamerlidmaatschap neer.

Haya, Hans en Harm

Als partijvoorzitter zette zij samen met senator Harm van Riel en fractievoorzitter Hans Wiegel de partijlijnen uit met een nieuwe campagne en pakkende advertenties.

ties. In november 1972 won de VVD zes zetels en kwam uit op 22 zetels. In het verzuilde Nederland waarin de stemverhoudingen min of meer hadden vastgelegen, was dit een geweldige overwinning. Haya, Hans en Harm, de drie H's, waren erin geslaagd de VVD te transformeren tot een partij voor grote groepen kiezers. Het ledental steeg in deze periode van zo'n 40.000 naar bijna 103.000.

Tijdens het 25-jarige bestaan van de VVD, op 2 februari 1973, sprak Haya opnieuw over de technologische ontwikkeling, waar we volgens haar heel veel goeds en plezierigs aan te danken hebben, maar waarvoor een aanpassing van de mensen noodzakelijk is. Een aanpassing die niet iedereen even gemakkelijk valt en waarbij velen achterop raken met individueel verdriet en met verwijdering tussen ouders en kinderen als gevolg. Door het verlies van zekerheden, frustraties en eenzaamheid is het niet gek

dat velen grijpen naar een politiek extremisme dat in zijn oplossingen naar het verleden wijst.

In een tijdsbestek dat gekenmerkt wordt door ingrijpende maatschappelijke veranderingen, was Haya enerzijds een pleitbezorger van moderne maatschappelijke denkbeelden, en anderzijds een behoedster van traditionele waarden (Krol 1980, 2).

Na zes jaar inspirerend voorzitterschap trad zij in 1975 af. Naast haar voorzitterschap van de partij had zij tot 1970 het lidmaatschap van Provinciale Staten van Zuid-Holland vervuld. In 1974 was zij lid geworden van de Eerste Kamer. Niemand verwachtte dat zij op korte termijn reeds voorzitter van de VVD-fractie zou worden. Haya moest haar roeping als politica blijven volgen. Want haar toewijding aan het liberalisme en het beschikbaar stellen van haar begaafdheden aan de VVD berustten, zo schreef Frits

Korthals Altes, op een roeping (Korthals Altes 1980, 5). In haar maidenspeech in de Eerste Kamer op 4 maart 1975 herhaalde Haya haar kritiek op het onderwijsbeleid. ‘Het verzwaren van de onderwijsniveaus is rechtvaardiger en doelmatiger dan het thans gevoerde beleid,’ merkte ze op en ze voegde eraan toe dat carrière te veel aan zo hoog mogelijke diploma’s wordt verbonden. Door de middenschool werden sociaal zwakkeren alleen maar nog meer achtergesteld.

In 1977 leek zij de aangewezen kandidate voor de ministerspost van Onderwijs en Wetenschappen bij de formatie van het kabinet-Van Agt-Wiegel (Van Veldhuijzen 2013). In datzelfde jaar openbaarden zich echter de eerste verschijnselen van kanker. Haya overleed te vroeg op 12 november 1980 na enkele jaren ziekte. Ze liet ze in haar directe omgeving en in de partij een enorme leegte na.

Nalatenschap

Over de betekenis van Haya voor de Nederlandse politiek wordt eenduidig geschreven. Ze heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de VVD tot een brede volkspartij in de periode 1959-1982. Haar manier van optreden is daarbij wellicht van groter belang dan de inhoud van haar bijdragen.

Een persoonlijke strijdbaarheid en bevologenheid kenmerken Haya’s politieke carrière. Deze kenmerken komen ook tot uiting in de door haar zelf gekozen muziek tijdens haar crematie: de stoere ‘Sabeldans’ van Chatsjatoerian en de idealistische tekst in *I have a dream* van Abba.

Op 22 mei 1981 verleende de algemene vergadering – voor het eerste maal in het bestaan van de VVD – Haya postuum het erelidmaatschap ‘als uiting van de verbondenheid van de VVD met diegenen aan wie de partij grote dank verschuldigd is.’ Als scheidend voorzitter en medeoprichter van de stichting kondigde Frits Korthals Altes aan dat met ingang van 23 mei de Stichting Vormings- en scholingsactiviteiten Vrijheid en Democratie voortaan zou worden genoemd Haya van Somerenstichting, ter nagedachtenis aan haar die zeer veel voor de vorming en scholing van het partijkader heeft gedaan.

S. Bakker-Kempfen is archivaris voor de Tweede Kamerfractie van de VVD.

Literatuurlijst

- Korthals Altes, F., ‘De geïnspireerde liberale aanvoester,’ in: Van den Berg, W.J.A., Groenveld, K., Lafort, F.L.M., Westers, M.F., *Kopstukken van de VVD. 16 biografische schetsen*, Houten, 1988, pp. 91-108.
- Korthals Altes, F., ‘Haya van Someren,’ *Vrijheid en democratie*, 18 november 1980, pp. 4-5.
- Krol, H., ‘Haya herdacht in de Eerste Kamer,’ *Vrijheid en democratie*, 18 november 1980, p. 2.
- Van Veldhuijzen, A., *Downer, Gerarda Victoria (1926-1980)*, 2013, URL: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn5/downer>, geraadpleegd op 25 april 2019.
- Van Zanen, J.H.C., *Haya: Haya van Someren-Downer. Vrouw voor vrijheid en democratie*, Amsterdam, 1994.

